

УДК 378.041

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.19>

Анна ФЕДОРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, Україна, 82100

ORCID: 0000-0001-6289-5039

Ореста КАРПЕНКО

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, Україна, 82100

ORCID: 0000-0003-1841-882X

Бібліографічний опис статті: Федорович, А. Карпенко, О. (2021). Організація самостійної навчальної діяльності студентів у закладах вищої освіти. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 124–130, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.19>

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито зміст самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти, зосереджено увагу на її основних видах; висвітлено форми організації самостійної діяльності під час навчання; зазначено, що її ефективність та результативність залежить від активності викладача та самого студента. Підкреслено, що залученість до самостійної навчальної діяльності позитивно впливає на рівень формування самостійності та творчості майбутнього фахівця.

З'ясовано, що самостійна діяльність – вид навчальної праці студента в закладі вищої освіти під час аудиторних та позааудиторних занять, із метою засвоєння професійних знань, умінь і навичок та формування самостійності. Схарактеризовано її види, залежно від характеру керівництва, рівня обов'язковості чи рівня ініціативності, активності та творчості студента в освітньому процесі вищої школи. Зазначено, що показниками самостійності особистості під час навчання є вміння самостійно здобувати знання та накопичувати досвід, застосовувати їх для самоосвіти, використовувати у практичній діяльності.

Акцентовано на тому, що успішність самостійної роботи залежить від поступовості залучення до неї: «презентації» викладачем свого предмета (подачі матеріалу, роз'яснення способів його опрацювання та ін.); участі студента в опануванні та перетворенні інформації; контролю педагога та самоконтролю. При цьому навчальна діяльність самого студента передбачає підготовчий, тренувальний і творчо-дослідницький етапи.

Виокремлено умови ефективної організації самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти: зручне освітнє середовище вишу (систематичність, послідовність, поетапність, безперервність навчання); належне керівництво з боку викладача, доцільність застосування конкретних способів навчальної праці; збалансованість самодіяльності студента в аудиторний та позааудиторний час, раціональне використання часу; мотивація до самоосвіти тощо.

Ключові слова: форми організації навчання, види самостійної навчальної діяльності, умови самонавчання у виші.

Anna FEDOROVYCH

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine, 82100

ORCID: 0000-0001-6289-5039

Oresta KARPENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine, 82100

ORCID: 0000-0003-1841-882X

To cite this article: Fedorovych, A., & Karpenko, O. (2021). Orhanizatsiia samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv u zakladakh vyshchoi osvity [Organization of student's independent work in institutions of higher education]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 124–130, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.19>

ORGANIZATION OF STUDENT'S INDEPENDENT WORK IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The article describes the content of students' independent work in institutions of higher education and focuses on its main types; it covers the forms of organization of independent studies. It is noted that its effectiveness and efficiency depends on the active stance of the teacher and the students themselves. It is emphasized that involvement in independent studies has a positive effect on the level of formation of independence and creativity of the future professional.

It was found that independent work is a type of studies in a higher education institution performed in both in classroom and at home, aimed at acquisition of professional knowledge, skills and abilities by the students and forming their independence. Its types are characterized, depending on the nature of leadership, the level of commitment or level of initiative, active stance and creativity of the university student in the educational process. It is noted that indicators of an individual's independence during training are the ability to independently acquire knowledge and gain experience and use them for self-education and in practice.

Emphasis is placed on the fact that the success of independent work depends on the gradual involvement in it: teacher's presentation of his subject (presenting the material, explanation of methods of its processing, etc.); students' participation in the acquisition and transformation of information; teacher's control and self-control. Thereby, the student's educational activity goes through the stages of preparation, training and creative research.

The conditions of effective organization of students' independent work in higher education institutions have been singled out, including a convenient educational environment of the university (regularity, consistency, phasing, continuity of education); proper guidance by the teacher; expediency of specific methods of educational work; a proper balance of student independent work both in class and at home, a rational use of time, motivation for self-education, etc.

Key words: *organizational forms of education, types of independent educational work, conditions for self-study in institutions of higher education.*

Актуальність проблеми. Під впливом євроінтеграційних процесів вища освіта України вдосконалюється, орієнтуючись на сучасні запити суспільства. Її принципи, завдання та засоби спрямовуються на формування належного рівня компетентності фахівців, котрі б надалі змогли себе реалізувати у професії. Будь-який спеціаліст нині має бути відповідальним, творчим, самостійним, активним під час виконання професійних функцій, що залежить від рівня його розвитку та вміння усвідомлено і самостійно діяти. Це зумовлює увагу до оновлення та покращення змісту та форм організації навчання студентів у вишах. Маємо на увазі зосередженість на забезпеченні оптимального освітнього простору, де одночасно поєднані свобода та впорядковане навчання, надано можливості вільно і відповідально діяти, самостійно регулюючи свою освітню діяльність.

Тобто людина має розуміти важливість прикладених особистих зусиль в отриманні вищої освіти. Навчаючись в університеті, їй потрібно покращувати власні вміння щодо самостійного перетворення професійної інформації та сформулювати навички аналізу, синтезу, узагальнення, пристосування фахових знань. Це зумовлює актуальність проблеми організації самостій-

ної навчальної діяльності студентів у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самостійна робота (діяльність) студента є основою навчання. Тому знаходимо чимало досліджень (В. Бондар, Н. Голуб, А. Котова (Котова, 2008), А. Кузьмінський (Кузьмінський, 2005), Н. Мачинська (Мачинська, Стельмах, 2012), І. Нагрибельна (Нагрибельна, 2016), К. Згок (Zhoc, Chung & King, 2018), К. Гокінгс (Hockings, 2009), Р. Граттон (Gratton, 2019) та ін.), що тлумачать її сутність. Це поняття вчені трактують як «спосіб навчання», «форму освітньої діяльності», «вид навчання», «дидактичний засіб», «метод виховання самостійності» та ін.

Доволі ґрунтовним нам видається визначення А. Котової, котра пояснює зміст самостійної навчальної діяльності з двох позицій: внутрішньої та зовнішньої. Зовнішня сторона, на її думку, залежить від роботи викладача, а внутрішня – від самого студента. Тобто важливими є активні дії обох суб'єктів освітньої діяльності, котрі мають спільну мету. Викладач дає вказівки (завдання) щодо опанування навчальної дисципліни, аналізує процес роботи, спостерігає, контролює, перевіряє,

скеровує. Запропоноване ним завдання (письмове/усне) є зовнішнім показником якості навчання, що водночас стимулює пізнавальну діяльність (бажання виконати його якнайкраще). Студент обмірковує, продумує хід виконання, робить висновки – внутрішньо «переробляє» задачу. Розходження результатів спричинює продовження спільної діяльності (пошук інших способів) до досягнення її цілей. Так, зміст та організація самостійної навчальної роботи покращуються, поступово ускладнюються, що позитивно впливає на оволодіння відповідною освітньою дисципліною (Kotova, 2008).

Таким чином, самостійна робота студентів – складне, інтегроване поняття. Успішність її реалізації залежить від активності суб'єктів освітнього процесу: «презентації» викладачем свого предмета (подачі матеріалу, роз'яснення способів його опрацювання та ін.) та участі самого студента в опануванні та перетворенні інформації задля пізнішого її застосування у професії.

Мета дослідження – розкрити сутність та умови успішної організації самостійної діяльності студентів сучасних вишів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Не викликає заперечень, що самостійна робота студента є важливим компонентом навчання в закладі вищої освіти. Її обсяг визначається залежно від рівня освіти, форми навчання, специфіки вибраного фаху та місця конкретної дисципліни у структурі професійної підготовки (обов'язкова чи вибіркова), що, відповідно, відображено в навчальних планах. Це невід'ємна складова частина занять (лекційних, практичних, семінарських, лабораторних, факультативних), необхідна для оволодіння змістом навчального матеріалу, а також набуття навичок самостійної навчальної діяльності. Так, на лекціях студент самостійно сприймає, запам'ятовує, конспектує, а на практичних заняттях – узагальнює, вправляється, виконує завдання, розв'язує задачі тощо. Самостійною навчальною діяльністю він займається й поза закладом (аудиторією), готуючись до занять, опрацьовуючи різні джерела інформації, осмислюючи матеріал, здійснюючи спостереження, виконуючи домашнє завдання, а також під час практики чи науково-дослідницької роботи (Котова).

З огляду на це, виокремлюють такі види самостійної роботи студентів: під час аудитор-

них занять; під контролем викладача у формі консультацій, бесід, творчих контактів; під час виконання студентом індивідуальних завдань у позааудиторний час (Організація самостійної роботи студентів, 2003). Н. Мачинська класифікує самостійну навчальну діяльність на доаудиторну (підготовка до заліків / екзаменів, співбесід тощо), аудиторну (лекції, практичні, лабораторні та ін.), післяаудиторну (написання рефератів, курсових, кваліфікаційних робіт, статей, доповідей, накопичення матеріалів і т.д.) (Мачинська, Стельмах, 2012: 141).

Загалом самостійна навчальна діяльність потребує самодисципліни та самосвідомості, що своєю чергою позитивно впливає на рівень розвитку студента, вдосконалення його вмінь та здібностей засвоювати інформацію, оволодівати навичками самостійності. Часто її вважають вищою формою навчання, оскільки вона мотивує, зацікавлює, сприяє формуванню вмінь планувати та систематизувати власні дії, що зумовлює покращення таких якостей, як креативність, дисциплінованість, працьовитість, відповідальність. Отже, характеризують самостійну діяльність студента з огляду на рівень його ініціативності, активності та творчості в освітньому процесі вищої школи (рис. 1).

Як зазначалося, самостійна робота вимагає належного рівня управління нею з боку педагога, пошуку таких засобів її реалізації, коли його оцінка, вказівки, контроль не пригнічують ініціативності та рішучості студента. Діяльність викладача має спонукати до дій. До прикладу, розв'язання навчальних завдань, підібраних ним, має зумовлювати зацікавленість інформацією (предметом), передбачати обмірковування та знаходження найраціональнішої відповіді. Тоді студент критично мислить, приймає рішення, долає труднощі, виявляє здібності, робить висновки. «Перетворюючи» таким чином знання, він змінюється, «творить» себе, стає сміливим, незалежним, ініціативним (Вишневецький, 2006).

Отже, рівень самостійності особистості проявляється через діяльність. Її показниками в навчальній діяльності І. Нагрибельна визначає такі вміння: самостійно здобувати знання з різних джерел, заучувати, досліджувати, накопичувати досвід; застосовувати знання, уміння й навички для самоосвіти; використовувати набуте в практичній діяльності (Нагрибельна, 2016: 45).

Так формується здатність до самоорганізації і саморозвитку, вирішення життєвих і професійних завдань, що свідчить про ефективність самостійної навчальної роботи.

Джерелом самостійності є інтерес до процесу пізнання та наполегливість під час виконання різного рівня складності завдань. Інакше потрібні здібності та якості особистості не зможуть виявитися і розвинутися. Важливо, що вона робить і як вона це робить. Цьому власне і має сприяти навчання у вищій школі, передбачаючи самостійність і творчі прояви. Воно має бути цікавим, спонукати до спільних дій, комунікації, кооперації зусиль, налагодження міжособистісних стосунків. Маємо на увазі педагогіку співпраці та гуманізму, коли поважають думку іншого, зважають на його гідність, враховують права. Для цього викладач диференціює завдання, пропонує різні рівні їхньої складності (самостійності), а студент як суб'єкт, маючи право вибору, може щось вирішувати, шукати розв'язання і відчувати задоволеність здобутками.

Самостійну діяльність розглядатимемо як своєрідний вид навчальної праці студента в закладі вищої освіти (під час аудиторних та позааудиторних занять) із метою засвоєння професійних знань, умінь і навичок та формування в майбутніх спеціалістів самостійності. Основою її організації має бути педагогіка партнерства та співпраці.

Отже, організація самостійної роботи студентів передбачає «діяльність викладача для залучення всіх студентів до систематичного й продуктивного самостійного навчання» (Кузьмінський, 2005), що передбачає певну послідовність її здійснення. Зокрема, педагогом визначаються мета, завдання навчання, можливості засвоєння знань та формування вмінь. Реалізація цього етапу (початкового) залежить від рівня розробки дисципліни, наявності інформації, літератури, методичних посібників, дидактичних засобів та ін. Основний етап передбачає самоорганізацію, врахування термінів виконання завдань, на що впливають можливості та якості особистості студента (точність, наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, творчість і т.д.). І останній етап – контроль та оцінювання – визначається успішністю результату, перевіркою, самоконтролем. Тут педагог має передбачити оптимальний час для

засвоєння інформації з навчальної дисципліни та вчасно перевірити якість виконання поставлених ним завдань (Біленька, Лазаренко, 2020).

З цього приводу задля забезпечення якості та успішності навчання у вищій окреслено конкретні вимоги до організації самостійної роботи студентів:

- наявність мотивації, від якої залежать характер навчання студентів, ефективність і результативність їхніх дій;

- систематичність і безперервність самостійної навчальної праці з метою кращого засвоєння матеріалу, з огляду на потребу вивчення різних дисциплін (урівноваженість, неперевантаженість і т.д.);

- послідовність, поетапність задля тривалого запам'ятовування та глибини розуміння інформації, логіки знань;

- раціональне використання часу (дотримання накресленого плану, виокремлення головного і другорядного, структурування дій, досягнення бажаних результатів за найменшої кількості зусиль та ін.);

- доцільність застосування способів самостійної навчальної діяльності, поєднання з майбутньою практичною професійною справою;

- «управління» викладачем згідно з програмними вимогами навчальної дисципліни (спрямування, консультації, рекомендації тощо) (Біленька, Лазаренко, 2020).

Зазначимо, що основний етап самостійної навчальної роботи, який передбачає дії самого студента, має підрівні організації. Зокрема, О. Лаврентьєва твердить, що варто враховувати підготовчий, тренувальний і творчо-дослідницький «періоди». На першій стадії студент засвоює теоретичні основи предмета, користуючись в основному репродуктивними способами. На тренувальному етапі, коли формується фахові вміння, він вчиться планувати навчальну роботу, виконувати завдання самостійно (застосовуються пошукові методи). Далі настає творчий рівень, коли попередньо набуті здібності та здатності реалізуються на практиці. Студент переходить до усвідомленої самоосвіти, розуміє її значущість та важливість, виконуючи індивідуальні завдання, проекти, творчі, курсові, кваліфікаційні роботи тощо (Лаврентьєва, 2012).

Оскільки самостійність «присутня» у всіх формах організації навчання закладу вищої

освіти, самостійна робота студента є різною за рівнем складності. Основними способами і засобами самостійної роботи студентів є задачі, вправи, тести, есе, проекти, проблемні та індивідуальні завдання, експерименти, дидактичні ігри, дослідження, спостереження, портфоліо, реферати, доповіді, опрацювання літератури (довідкової, наукової, нормативної тощо), Інтернет-ресурсів (відео-, фотозвіти, електронні засоби та ін.), складання схем, таблиць, підготовка виступів, доповідей тощо. Так, для кращого засвоєння знань варто пропонувати вивчення літератури (конспектування, анотування, цитування, написання тез, плану та ін.), створення презентацій, вебсторінок, портфоліо, ментальних карт, відеозвітів, дистанційні курси, відвідування віртуальних бібліотек, сайтів тощо. Віртуальний навчальний простір, навчальні платформи, онлайн-курси, вебінари є актуальними для сучасної вищої освіти, адже уможливають доступ до інформації в будь-який час. Телекомунікації розширюють можливості навчання, глобалізують його, фактично не обмежують жодними кордонами. Особливу увагу надаємо використанню активних методів, зокрема діалогічним та проблемним (методи обговорення, дискусії, кейс-методи, робота в малих групах, ділові ігри, мікрОВикладання, розв'язання практичних ситуацій, задач-проблем), тим, що зумовлюють труднощі і роботу на межі можливостей (Литвин, 2002; Мачинська, Стельмах, 2012).

В організації самостійної роботи важливими є контроль та оцінювання. Залежно від виду контролю (поточного, проміжного, підсумкового) та самоконтролю застосовують відповідні способи перевірки. Тобто викладач перевіряє рівень знань студентів, а також оцінює виконання самостійної роботи, котра є складником загальної (підсумкової) оцінки за навчальний предмет. Ефективним способом вважаємо рей-

тингову систему навчання, котра передбачає багатобальне оцінювання та шанс підвищити власний рівень додатковими видами самостійної роботи. Насамперед це змога викладача завдяки достатньому діапазону оцінювання об'єктивно відобразити в балах діяльність (витрачені зусилля) студента щодо опанування предмета, а також запропонувати завдання, що мають відповідну «ціну» (бали), передбачити додаткові види робіт, заохочувальну оцінку за швидке, оригінальне виконання. Студенти краще вмотивовані, цікавляться перспективою отримання балів, активніше беруть участь у позааудиторній роботі, займають реальну суб'єктну позицію (Литвин, 2002).

Таким чином, організація самостійної роботи визначається педагогічним інструментарієм (системою аудиторної та позааудиторної навчальної праці студентів). На її результати впливає добір викладачем засобів і способів навчання, котрі мають передбачати різні типи та рівні задач (спеціально адаптовані навчальні пакети для самостійного опрацювання, перелік творчих завдань, рефератів, методичних засобів тощо), корекцію способів їхнього розв'язання та контроль досягнень студентів. Студент має самостійно вправлятися у виконанні навчальних, практичних, виробничих, експериментально-дослідницьких, пошукових завдань.

Звісно, перевагу варто надавати такій діяльності, котра стимулює одночасно і пізнавальну, і творчу активність. Тому завдання мають враховувати індивідуальні особливості студентів, бути продуктивними, конструктивними, інтелектуальними. Адже майбутньому професіоналу треба вміти планувати власну діяльність, розраховувати час на її виконання, відповідально ставитися до якості її реалізації. Попри позитивні сторони застосування Інтернет-технологій для самоосвіти, неможливою є заміна живої комунікації між учасниками освітнього процесу, оскільки реальні контакти та спілкування сприяють кращому навчанню. Тому телекомунікаційні способи розглядаємо як допоміжні в організації освітнього простору вищої школи.

Висновки. Отже, від якості організації самостійної навчальної діяльності студента залежать дієвість освітнього процесу, ефективність засвоєння

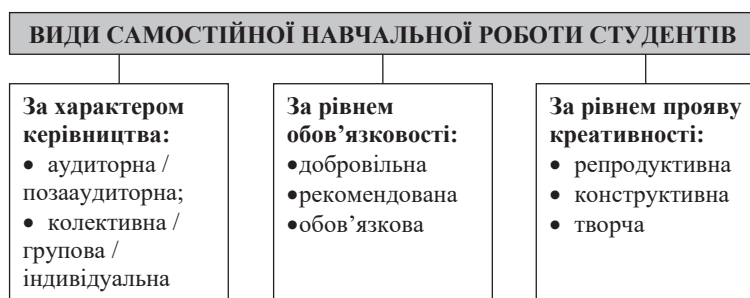

Рис. 1. Види самостійної діяльності студента

навчального матеріалу та формування професійних умінь і навичок. Заклади вищої освіти мають осучаснювати педагогічний інструментарій, пропонувати різні можливості для оволодіння знаннями та фаховими компетентностями, створювати умови для проявів самостійності і творчості в аудиторії та поза нею.

Загалом результативність організованого самостійного навчання залежить від студента (його бажання та вміння вчитися самому). Проте значущими є допомога та вказівки з боку викладача, котрий підбирає види, способи та форми самостійної роботи. На застосування різноманітних форм і методів впливає послідовність залучення до самостійної роботи, зокрема врахування підготовчого, тренувального і творчодослідницького етапів. Важливим є контроль досягнень студента під час самостійного опану-

вання навчальною дисципліною, застосування, зокрема, рейтингової системи оцінювання.

Виокремимо деякі умови для успішної організації самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти: зручне освітнє середовище вишу (педагогіка співпраці та партнерства); належне управління викладачем (наявність методичного забезпечення навчальної дисципліни, диференціація та індивідуалізація завдань, можливість вибору методів та видів самостійної роботи, консультації тощо); збалансованість самодіяльності студента в аудиторний та позааудиторний час (послідовне залучення до самостійної роботи на заняттях, ускладнення завдань, індивідуальна творча робота і т.д.); мотивація до самоосвіти (зацікавленість, усвідомлення необхідності самостійно працювати, можливість отримати заохочувальні бали та ін.).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біленька І., Лазаренко Н. Організація самостійної роботи студента у закладах вищої освіти. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції «Забезпечення якості вищої освіти»* 08–10 квітня 2020 р., Одеса, 2020. С. 526–528. URL: <http://mv.onaft.edu.ua/download/konfer/82647.pdf>
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.
3. Котова А. Визначення сутності та змісту самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08kavhei.pdf>
4. Кузьмінський А. Педагогіка вищої школи. Київ : Знання, 2005. 486 с.
5. Лаврентьева О. Особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів природничих дисциплін. *Теорія і практика організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів* : монографія. кол. авторів / ред. проф. О.А. Коновала. Кривий Ріг : Книжкове видавництво Киреєвського, 2012. С. 66–93.
6. Литвин В. Українська культура й освіта в контексті суспільних трансформацій. *Урядовий кур'єр*. 2002. 24 вересня. № 175. С. 87–94.
7. Мачинська Н., Стельмах С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.
8. Нагрибельна І. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2016. 483 с.
9. Організація самостійної роботи студентів / за заг. ред. В.М. Король, В.П. Мусієнко, Н.Т. Токової. Черкаси : Вид-во ЧДУ, 2003. 216 с.
10. Gratton, R. Collaboration in students' learning: the student experience. *Support for Learning*. 2019. № 34. P. 254–276. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9604.12261>
11. Hockings, C. Reaching the students that student-centred learning cannot reach. *British Educational Research Journal*. 2009. № 35. P. 83–98. doi: <https://doi.org/10.1080/01411920802041640>
12. Zhoc, K., Chung, T., & King, R. (2018). Emotional intelligence (EI) and self-directed learning: Examining their relation and contribution to better student learning outcomes in higher education. *British Educational Research Journal*. 2018. № 44. P. 982–1004. doi: <https://doi.org/10.1002/berj.3472>

REFERENCES:

1. Bilenka, I., & Lazarenko, N. (2020). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studenta u zakladakh vyshchoi osvity [Organization of independent student work in higher education institutions]. Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Methodological Conference «Protection of the quality of higher education» (April, 8–10). pp. 526–528. Odesa. URL: <http://mv.onaft.edu.ua/download/konfer/82647.pdf> [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainiskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Drohobych: Kolo. [in Ukrainian].

3. Kotova, A. (2008). Vyznachennia sutnosti ta zmistu samostiinoi roboty studentiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Defining the essence and changing the independent work of students in higher education]. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08kavhei.pdf> [in Ukrainian].
4. Kuzminskyi, A. (2005). Pedagogika vyshchoi shkoly [Pedagogy of higher school]. Kyiv : Znannia. [in Ukrainian].
5. Lavrentieva, O. (2012). Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv pryrodnychyykh dystsyplin [Features of the organization of independent work of future teachers of natural sciences]. *Teoriia i praktyka orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Theory and practice of organization of independent work of students of higher educational institutions]* / ed. O. Konovala. Kryvyi Rih: Knyzhkove vydavnytstvo Kyreievskoho, pp. 66–93 [in Ukrainian].
6. Lytvyn, V. (2002). Ukrainska kultura y osvita v konteksti suspilnykh transformatsii [Ukrainian culture and education in the context of social transformations]. *Government Courier* (September, 24), 175, 87–94. [in Ukrainian].
7. Machynska, N., & Stelmakh, S. (2012). Suchasni formy orhanizatsii navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli [Modern forms of organization of the educational process in higher education]. Lviv: Lvivskyy derzhavnyi universytet vnutrishnykh sprav [in Ukrainian].
8. Nahrybelna, I. (2016). Samostiina robota v systemi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do navchannia ukrainskoi movy v pochatkovykh klasakh [Independent work in the system of preparation of future teachers for teaching the Ukrainian language in primary school]. Doctor's thesis: 13.00.02. Kherson. [in Ukrainian].
9. Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv [Organization of independent work of students] (2003) / ed. V.M. Korol, V.P. Musiienko, N.T. Tokovoi. Cherkasy: Vyd-vo ChDU. [in Ukrainian].
10. Gratton, R. (2019). Collaboration in students' learning: the student experience. *Support for Learning*, 34, 254–276. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9604.12261>
11. Hockings, C. (2009). Reaching the students that student-centred learning cannot reach. *British Educational Research Journal*, 35, 83–98. doi: <https://doi.org/10.1080/01411920802041640>
12. Zhoc, K., Chung, T., & King, R. (2018). Emotional intelligence (EI) and self-directed learning: Examining their relation and contribution to better student learning outcomes in higher education. *British Educational Research Journal*, 44, 982–1004. doi: <https://doi.org/10.1002/berj.3472>